

Twórcze sposoby wykorzystania dyktanda do oceny postępów w nauce języka

DOI: 10.47050/jows.2021.3.31-36

DOROTA KONDRAT

Na dźwięk słowa „dyktando” wielu osobom robi się gorąco. Budzą się wspomnienia z czasów szkolnych i związane z nimi emocje. Dyktanda, jak śmierć i podatki, były nieuniknione. I na tyle trudne, że każdy uczeń oglądał na swojej kartce czerwone skreślenia. Wydawało się, że nigdy nie będziemy wystarczająco dobrzy z ortografii, ani w ojczystym języku polskim, ani w obcym. Miało się wrażenie, że droga do nauki języka obcego prowadzi raczej przez pisanie niż mówienie. Autorka artykułu próbuje „odczarować” dyktando jako metodę oceniania – istnieje wiele jego przyjemnych i kreatywnych form.

Sprawdzanie postępów po każdym etapie nauki (od rozdziału w książce po zakończenie szkoły) poprzez standardowe testy, egzaminy, kartkówki, a także dyktanda, to typowa procedura charakteryzująca ocenianie tradycyjne, podsumowujące (*summative assessment*). W dobie intensywnych zmian w edukacji bywa ono jednak poddawane krytyce. Jako alternatywę proponuje się ocenianie kształtujące (*formative assessment*). Metoda ta ma na celu przyjazne uczniowi dawanie i uzyskiwanie informacji zwrotnej w procesie uczenia się. Jej celem jest identyfikowanie niedostatków, mocnych stron i obszarów do rozwoju przez wzmacnianie, stawianie konkretnych celów, motywowanie. Idea tkwi w tym, że uczniowie mają możliwość wielokrotnego próbowania, potencjalnego niepowodzenia i popełniania błędów oraz uczenia się na tych błędach przy minimalnej „karze” (Dixson i Worrell 2016). Sposobów oceniania kształtującego jest wiele m.in. obserwacja, listy (*check-lists*), quizy, pytania podsumowujące, ocena rówieśnicza, mapa koncepcyjna itd. W Polsce od wielu lat promuje je Centrum Edukacji Obywatelskiej¹.

Zebrane w artykule pomysły na dyktanda wpisują się w obie metody oceniania. Dzięki dyktandom możemy oceniać postępy uczniów, stawiać wyzwania, jak i dawać im natychmiastowy feedback (na temat tego, czy dobrze usłyszeli lub wiedzą, jak zapisać dany tekst). Osobą dyktującą może być nie tylko nauczyciel, lecz także drugi uczeń lub lektor w aplikacji telefonu. Dyktanda są standardową metodą stosowaną w nauczaniu wczesnoszkolnym; jednak w starszych grupach, również dorosłych, pozwalają monitorować postępy jedynie w dwóch kompetencjach: słuchanie, pisanie. W niektórych ćwiczeniach, gdy uczniowie w parach na zmianę przejmują rolę nauczyciela, sprawdza się wszystkie kompetencje receptywne (rozumienie tekstu

1 O ocenianiu kształtującym można przeczytać w tekście Danuty Sterny (CEO) w niniejszym numerze JOWS.

czytanego i słuchanego) i produktywne (mówienie i pisanie – szczególnie poprawność wymowy, ortografii, interpunkcji i rozumienie struktur).

Istnieje wiele aplikacji na smartfon, które przetwarzają głos w zapis elektroniczny. Dają one szansę nauczania się pisowni przez obserwację i korektę własną – programy te nie są idealne i zdarza się, że źle „słyszą” niektóre słowa, są jednak cennym narzędziem do nauki pisania. Kolejnym znakomitym źródłem są strony z nagranyimi tekstami dyktand. O ogromne ich zasoby można znaleźć na portalu Daily Dictation (dailydictation.com), którego zawartość opiera się na doświadczeniach metodycznych w zakresie nauczania języka obcego. Autorzy materiałów odwołują się do długiej historii tego sposobu oceniania oraz przedstawiają niezliczone korzyści dyktand i ich typy. Tłumaczą, jak dobrać odpowiednie dyktando, czego uczyć za jego pośrednictwem, jak je przeprowadzić i jak sprawdzić. O licznych korzyściach i sposobach wykorzystywania tej techniki wraz z podaniem literatury informuje nas też strona The Internet TESL Journal (bit.ly/37TWUXV).

Poniżej opisano kilka twórczych pomysłów na dyktando. Podając przykłady (w języku polskim), zilustrowano przebieg ćwiczenia bez sugerowania, jakiego rodzaju tekst nauczyciel ma wybrać i jakiej wiedzy wymaga się od ucznia. Pomysły te można adaptować, nauczając języka obcego w różnych grupach wiekowych i na różnych poziomach zaawansowania. Czerpiąc z nowoczesnych sposobów oceniania kształtującego, możemy również proces sprawdzania przekuć w budujące, pouczające i przyjemne dla uczniów doświadczenie. Mogą oni sami poprawiać swoje dyktanda na podstawie podanego tekstu, zliczać poprawne punkty i zaznaczać na pasku wyniku w procentach od 0 do 100 albo, używając kolorów, zaznaczać na zielono elementy wykonane poprawnie, na żółto – te z drobnymi pomyłkami, a na czerwono błędy, które wynikały z niewiedzy. Opcją jest przepisywanie poprawnych odpowiedzi w miejsce zrobionych błędów na kolorowych kartkach: jeden kolor dla treści, które „mieliśmy na końcu języka”, inny dla treści, które trzeba dobrze utrwalić.

Wiersz z lukami

Nauczyciel podaje uczniom wydruk wiersza z lukami – brakujące słowa zostały z niego po prostu wymazane. Kilkakrotnie czyta cały tekst w naturalnym tempie, a uczniowie wpisują brakujące słowa. W podanym jako przykład znanym wierszu Jana Brzechwy zwrócono uwagę na często występujące wyrażenia, głównie

zawierające przyimki, ale wymazaliśmy też inne słowa, które mogą przysparzać trudności. Ich poprawne uzupełnienie daje informację o nabytej wiedzy o strukturach, o rozumieniu tekstu ze słuchu i poprawnym jego zapisywaniu. Aby całe frazy mocniej zapadały uczniom w pamięć, należy je wyraźnie oznaczyć podczas omawiania wyrażeń przyimkowych lub przedimków.

Na straganie (Jan Brzechwa)

Na straganie ..... targowy
 Takie ..... rozmowy:
 „Może pan się o mnie .....
 Pan tak ....., panie koprze”
 „....., mój szczypiorku,
 Leżę tutaj .....”
 ..... kalarepka:
 „Spójrz na rzepę – ta jest .....!”
 Groch ..... rzepę klepie:
 „Jak tam, rzepo? .....?”
 „Dzięki, dzięki, panie grochu,
 Jakos żyje się .....[...].”

Tekst z literami

W dyktowanym tekście w miejscu luk (których może być mniej lub więcej) pozostawiamy pierwsze litery wyrazów. Uczniowie mają minutę na przestudiowanie kartki z lukami; czas dany im na przewidywanie, jakich wyrazów brakuje w dyktandzie, znacznie zwiększa ich komfort. Zwykle nie wiedzą, czego się spodziewać i największy stres związany jest z pośpiechem. Zachodzi też interferencja między identyfikacją treści czytanych przez nauczyciela a poszukiwaniem w głowie prawidłowego zapisu słów, które już zostały podyktowane.

Szczepan Szczygieł (Ludwik Jerzy Kern):

Szczepan S.....
 Z G..... B.....
 Przed c.....
 Chciał się p.....
 Sam się strzyc
 Nie p..... w.....,
 Więc do szwagra
 Skoczył: „S.....!
 S....., o.....
 Mnie choć k.....,
 G..... mam c.....
 Za godzinę”.
 „Nic p.....
 Szwagier na to. –
 Ż....., b.....

Daj s.....!
 W r..... będzie
 S..... Szczygła
 Ta s.....
 B..... s..... ”
 U.....
 Straszną wieść,
 Szczepan S.....
 W.....: „Cześć!”
 I przez g.....
 Poza s.....
 Nie s.....
 Prysnał w proso.

Homofony

W języku polskim, angielskim, francuskim – i zapewne w wielu innych – często bardzo trudno zrozumieć ze słuchu tekst, w którym są homofony (słowa brzmiące identycznie, a mające inne znaczenie). Rozumiemy je, dopiero gdy słowa znajdują się w kontekście, a kontekst jest dla nas jasny. Spójrzmy na następujące przykłady z języka francuskiego:

hôtel / autel – hotel / ołtarz;

pain / pin – chleb / sosna;

date / datte – data / daktyl.

Trudności pojawiają się także wtedy, gdy całe części wypowiedzi brzmią wieloznacznie, zwłaszcza dla uczniów początkujących, np. w języku angielskim:

they're banned – zabroniono im;

their band – ich zespół;

albo:

on the whole – ogólnie rzecz biorąc;

on the hole – na dziurze (np. w spodniach).

Osoby zaczynające naukę języka obcego odczuwają świat wieloznaczności w języku jako dużą barierę. Na tym etapie często nie do rozpoznania są części zdań wymawianych szybko, niedbale. Słowa mogą być wymawiane inaczej w zależności od regionu. Zdarzają się też niestety błędy podczas nauczania, gdy podobnie lub identycznie pisane wyrazy (homografy) powinny być czytane inaczej. Takich przykładów jest wiele, np. angielskie:

wind 1. wiatr – *The wind /wind/ howled through the woodlands.*

2. nawijać, nakręcać – *Wind /waɪnd/ your watch.*

bow 1. łuk, kokarda, smyczek – *They showed us the violin and the bow /bəʊ/.*

2. kłaniać się, ukłon – *You bow /baʊ/ when presented to The Queen.*

tear 1. drzeć, rozdarcie – *Don't tear /teər/ this document.*

2. łza – *The girls burts into tears /tɪərs/.*

Jak zatem uczyć homofonów za pomocą dyktanda? Pierwsze ćwiczenie, doskonałe zarówno dla dzieci, jak i dorosłych, to posługiwanie się ilustracjami, które mają rozjaśnić znaczenie słów. W prostszej wersji dyktowany jest tekst z lukami do wypełnienia, a obok tych luk umieszczone są obrazki. W trudniejszej wersji przed samym dyktandem uczniowie w ciszy oglądają ilustracje, które pomogą im przewidzieć treść tekstu i przypomnieć sobie zapis przedstawionych słów. Przykład tekstu z umieszczonymi w nawiasach słowami, które należy wymazać i opatrzyć ilustracjami:

Hanna i Piotr dyskutują, dokąd w tym roku pojedą na urlop. Hanna chce pojechać nad (Hańczę – rysunek jeziora) i do (Białowieży – wieża), Piotr do (Chełma – miasto), gdzie odbywa się zlot starych samochodów i w (Beskidy – góry). A (może – znak zapytania) jesienią pojedziemy za granicę? – proponuje Hania. Tak, ale najpierw trzeba się (zaszczepić – strzykawka).

Drugie ćwiczenie polega na wybraniu z dwóch podanych w zdaniu homonimów. Kontekst powinien być wystarczający, aby zorientować się, jakie słowo jest poprawne, trudność dotyczy jednak samego zapisu. Ćwiczenie warto powtórzyć po jakimś czasie bez opcji do wyboru, pozostawiając tylko luki lub oczekując zapisania całego tekstu. Aby sprawdzić aktywną znajomość ortografii, potrzebne jest ponowne wykonanie zadania z pamięci.

Jaś postanowił przekroczyć Bug/buk. Szedł w brud/bród – woda była płytka. Rządny/żądny przygody, chciał iść jak najdalej. Nikt i nic, tylko ciekawość każe/karze mu posuwać się naprzód. Chorzy/hoży Jaś przeskoczył dziarsko zwałoną kłodę. Przed oczami malowały się kolaże/kolarze pól i łąk. Nad głową przefrunął jerzyk/jeżyk. O zmroku zmorzony/zmożony wysiłkiem Jaś poszedł spać w opuszczonej stodole.

Kichane dyktando (ang. blank dictation)

Uczniowie mają przed sobą czystą kartkę, na której zapisują dyktowany tekst. Nauczyciel trzykrotnie czyta w naturalnym, ale nie szybkim tempie, a w miejscu

kluczowego słowa wydaje umówiony odgłos (np. kicha). Uczniowie zgadują, o jakie słowo chodzi, ustalają, jakiej formy gramatycznej wymaga kontekst, i zapisują je. Samodzielne uzupełnianie luk to jedno z trudniejszych zadań, więc powinny być to wyrazy przewidywalne. Zadania egzaminacyjne, polegające na wypełnianiu brakujących wyrazów (zwłaszcza na poziomie B1–B2), opierają się zwykle na przewidywaniu, jakich elementów wymaga konkretna struktura gramatyczna. Na wyższych poziomach wymaga się też znajomości związków frazeologicznych. Naturalne czytanie tekstu pozwala uczniom zrozumieć cały kontekst, tak jak rozumie się tekst ze słuchu. Podano przykład tekstu, w którym słowo w nawiasie zastępowane jest umówionym dźwiękiem, np. kichnięciem:

Bartek Zwycięzca (Henryk Sienkiewicz)

Bohater mój nazywał się Bartek Słowik, ale ponieważ miał zwyczaj wytrzeszczać (oczy), gdy do (niego) mówiono, przeto sąsiedzi nazywali go: Bartek Wyłupiasty. Ze słowikiem istotnie mało miał (wspólnego), natomiast jego przymioty umysłowe i prawdziwie homeryczna naiwność zjednały (mu) także przewisko: Głupi Bartek. To ostatnie było najpopularniejsze i zapewne samo jedno tylko przejście do (historii), chociaż Bartek nosił jeszcze czwarte, urzędowe. Ponieważ wyrazy: człowiek i słowik, (nie) przedstawiają dla ucha niemieckiego żadnej (różnicy), a Niemcy lubią w imię cywilizacji przekładać barbarzyńskie słowiańskie nazwy na (bardziej) kulturowy język, przeto w swoim czasie przy spisach wojskowych miała (miejsce) następująca rozmowa [...].

Jakie są fakty

Dyktando może być dobrym ćwiczeniem na koniec lekcji w celu utrwalenia poznanego materiału. Pozwala od razu sprawdzić, co zapamiętano z czytanych lub słuchanych tekstów i z materiału leksykalnego. Nauczyciel dwukrotnie czyta tekst zawierający kilka błędów merytorycznych, najlepiej związanych z omawianym na tej samej lekcji słownictwem. Uczniowie zapisują cały dyktowany tekst, a gdy jakieś słowo budzi ich wątpliwość (czyli podejrzewają, że tu ma miejsce rzeczony błąd), zapisują obok swoją wersję. Poniżej prezentujemy przykład materiału, w którym pogrubione są błędy merytoryczne, a obok w nawiasach podane są poprawne słowa. Jako rozwinięcie tego ćwiczenia po sprawdzeniu dyktanda możemy poprosić uczniów

o napisanie streszczenia, opierając się na kilku najważniejszych faktach lub słowach z tekstu.

Po okresie złej pogody nadchodzi jej znacząca **odmiana** (poprawa). Już jutro mieszkańcy Dolnego Śląska poczują się lepiej za sprawą **niżu** (wyżu) znad Hiszpanii. Przyniesie on do nas słońce i ciepłe **prądy** (powietrze). Ostrzegamy, że wzrost **aury** (ciśnienia) może być gwałtowny i nieprzyjemny dla osób z nadciśnieniem. Dobra wiadomość dla dzieci: pierwszy dzień wiosny nas nie rozczaruje i będzie wręcz letnia pogoda. Temperatura zbliży się do 15 stopni. W całej Polsce niebo pogodne i bez opadów jedynie nad ranem na **strefach** (obszarach/terenach) niżej położonych możliwe mgły. **Wicher** (Wiatr) słaby, miejscami możliwe gwałtowniejsze podmuchy wiatru. (Źródło: Bryk.pl bit.ly/2W2vAnK)

Instrukcja

Ćwiczenie nawiązuje do metody reagowania całym ciałem (Total Physical Response) i znakomicie sprawdza się wśród młodszych uczniów (patrz Davis i Rinvolucri 1988). Dzieci wstają z ławek i otaczają nauczyciela. Ten czyta tekst, w którym są albo szczegółowe polecenia wykonania jakiejś czynności (np. jak rozłożyć namiot), albo np. poniżej zapisane instrukcje obsługi wybranych urządzeń. Nauczyciel, czytając, pokazuje uczniom wszystkie kroki wynikające z opisów, a następnie czyta ponownie, a uczniowie w tym czasie wykonują wszystkie czynności. Pod koniec powtarzają je samodzielnie, opatrując je odpowiednimi fragmentami tekstu. Kiedy już go zapamiętają, dostają ten sam tekst z lukami (najlepiej zaznaczyć po jednej kresce na jedną brakującą literę albo, dla ułatwienia, wpisać pierwsze litery wyrazów). Jeśli uzupełnienie tekstu z pamięci jest zbyt trudne, można powtórzyć czytanie.

The coke machine round the corner

You're standing in front of the Coke machine.

Put your hand into your back pocket.

Take out three 10 p coins.

Put them in one by one.

You hear the machine click.

Choose your drink and press the button.

Instrukcja obsługi tostera

Toster należy wyczyścić (ściereczką) przed użyciem. Należy zawsze korzystać z (urządzenia) stojącego na suchej i płaskiej (powierzchni). Nie

należy zanurzać urządzenia ani przewodu w wodzie ani w żadnej innej (cieczy). Nie wolno wkładać palców ani żadnych przedmiotów do tosterza w trakcie (opiekania/pieczenia/grzania). Po podłączeniu przewodu do źródła (zasilania) należy upewnić się, że zapaliła się (lampka) na zielono. Pokrętem na tosterze należy ustawić (intensywność) pieczenia: od 1 do 6, a następnie włożyć do niego dwie kromki (pieczywa). Uwaga: kromki nie powinny na siebie (nachodzić). Po naciśnięciu dźwigni pieczywo wpadnie do tosterza i włączą się (grzałki) opiekacza. Pieczywo automatycznie „wyskoczy“, gdy minie czas ustawiony pokrętem. Aby zakończyć opiekanie wcześniej, należy nacisnąć (przycisk) „stop“.

Szeptane-krzyczone

Ćwiczenie może zostać wykorzystane do nauki czytania i zapisywania dowolnego tekstu. Uczniowie pracują w parach, najlepiej w odosobnieniu, tak aby sobie nawzajem nie przeszkadzać. Nauczyciel przekazuje uczniom dwa fragmenty tekstu (A i B) związane z tematem lekcji. Jeden uczeń dyktuje drugiemu swój fragment (A), wyszeptując go. Następnie druga osoba dyktuje pierwszej bardzo głośno swój fragment (B). Mogą powtórzyć swoje fragmenty – każda z osób najpierw głośno, potem szeptem. Po wykonaniu zadania sprawdzają wspólnie poprawność zapisów i poprawiają ewentualne błędy.

Dictogloss

Dictogloss to ćwiczenie integrujące umiejętności, w tym aktywne słuchanie, pisanie i czytanie, podobne do tradycyjnego dyktowania, ale mające inne cele i procedurę. Uczy koncentracji podczas słuchania, gdyż musimy zapamiętać wiele szczegółów (Wajnryb 1990). Nauczyciel dwukrotnie czyta krótki tekst (maks. osiem zdań), starając się utrzymać normalne tempo i robiąc trochę dłuższe przerwy między zdaniami. Tekst musi być dopasowany do poziomu uczniów, a wszelkie nowe słówka podane przed dyktowaniem. Pierwsze czytanie służy zapoznaniu się z tematem, drugie – wychwyceniu szczegółów. Przy pierwszym – uczniowie zapisują na kartce najważniejsze wyrazy, kluczowe wyrażenia, liczby, nazwiska; podczas drugiego – robią między zapisanymi elementami dokładniejsze notatki, nie zapisując jednak tekstu słowo w słowo. Następnie odtwarzają go pełnymi zdaniami, które nie muszą być sformułowane dokładnie tak jak w oryginale – najważniejsze, żeby wyłapać

informacje i umieć je przekazać. Nauczyciel nie pomaga, tylko monitoruje i poprawia ewentualne błędy. Na kolejnym etapie teksty odtworzone przez uczniów są porównywane ze sobą, a na końcu – z oryginałem. Nauczyciel może wypisać na tablicy najważniejsze błędy i poprosić grupę o ich poprawienie.

Dictoglossy umożliwiają uczniom twórczą pracę, pozwalając na modyfikowanie treści w zdaniu. Podczas ich odtwarzania powinniśmy zadbać o to, by struktura była podobna do tej w dyktandzie, jednak nie należy zwracać uwagi, jeśli będzie inna, ale poprawna. Dawanie tego typu wolności jest motywujące dla uczniów i wpisuje się w ideę oceniania kształtującego. Aby za pomocą dictoglossów poćwiczyć sprawność mówienia u uczniów, można przeprowadzić ćwiczenie w parach, prosząc, by jedna osoba czytała na głos, a druga notowała i na odwrót. Jest wiele odmian dyktand i dictoglossów, warto je więc rozwijać według własnych pomysłów.

Biegane dyktando (ang. *running dictation*)

Nauczyciel przyznaje jednemu uczniowi jeden tekst i przyczepia je na ścianach lub tablicach oddalonych od ławek poszczególnych uczniów. Pracują w parach: uczeń A siedzi i notuje, a uczeń B biegnie do tekstu, czyta kawałek, po czym z pamięci dyktuje go koledze. Wygrywa para, która pierwsza ukończy zadanie.

W innej wersji sadzamy uczniów w parach naprzeciwko siebie, ale w sporej odległości. Uczeń A czyta szeptem, a uczeń B notuje. Można zrobić to też symultanicznie, na kilka par – wtedy uczeń A wykrzykuje tekst. Alternatywnie, rozdajemy uczniom pomieszane fragmenty tekstu na kartkach – dyktują go wtedy tak, jak jest zapisany. Po zapisaniu zdań wspólnie zastanawiają się, jaka powinna być kolejność, aby tekst był spójny (patrz termin „mutual dictation” w: Davis i Rinvoluceri 1988).

Podsumowanie

Zachęcamy do poszukiwań twórczych pomysłów na dyktanda, czy w poniżej podanej literaturze, czy w bogatych zasobach internetowych. Warto sięgać po dyktanda w celu sprawdzania wiedzy uczniów, osvajając ich z takim sposobem uczenia się, wykonywania notatek i zmniejszając ich strach przed byciem ocenianym. W czasach skrótowego komunikowania się w piśmie dbanie o umiejętność pisanie z zachowaniem poprawnej ortografii jest wyjątkowo cenne. Wykorzystanie nowoczesnych technologii i twórczych, zabawnych ćwiczeń pozwala wzmocnić i rozwijać tę umiejętność.

BIBLIOGRAFIA

- Brown, H.D. (2004), *Language Assessment – Principles and Classroom Practices*, New York: Pearson Education.
- Davis, P., Rinvulcri, M. (1988), *Dictation. New methods, new possibilities*.
- Dixson, D.D., Worrell, F.C. (2016), *Formative and Summative Assessment in the Classroom*, „Theory Into Practice”, nr 55(2), s. 153–159.
- Wajnryb, R. (1990), *Grammar Dictation*, Oxford: Oxford University Press.
- Wainryb, R. (1999), *Grammar Dictation Resource Book*, Oxford: Oxford University Press.

NETOGRAFIA

- 10 Dictation activities: *Breathing new life into an old staple*, bit.ly/3z22un0, [dostęp: 1.06.2021].
- Fun ESL Dictations, bit.ly/2W5ZdEH, [dostęp: 1.06.2021].
- Glossary of Education Reform (2021), hasło: *formative assessment*, bit.ly/3xZpvFw, [dostęp: 1.06.2021].

DOROTA KONDRAT Lektorka języka angielskiego i metodyk nauczania, autorka książek i gier do uczenia się języka angielskiego. Trenerka w edukacji. Prowadziła projekty edukacyjne (Fundacja INEK, Polskie Stowarzyszenie Kreatywności, British Council, Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli), napisała kilkadziesiąt scenariuszy kreatywnych lekcji. Ukończyła psychologię na Uniwersytecie SWPS w Warszawie.